

Flickan med den gula regnjackan: Greta Thunberg som agent i översatt barn- och ungdomslitteratur

Marcus Axelsson och Lisa Källström

Inledning

Greta Thunberg blev en globalt erkänd klimataktivist när hon 2018 satte sig framför den svenska riksdagen med en skylt på vilken det stod ”Skolstrejk för klimatet” för att ensam protestera mot landets klimatpolitik (Hattenstone 2021; Pattinson 2021: 116). Hon var bara 15 år då. Skylten var en manande appell till politiker att vidta kraftfullare åtgärder för att råda bot på klimatförändringarna. I sina tal i FN i New York, på World Economic Forum i Davos och inför Europaparlamentet i Bryssel efterlyste hon en klimatpolitik som tar sin utgångspunkt i forskning. Dessutom anklagade hon vuxenvärlden för att inte ta sitt ansvar, utan överlämna det till barnen, uttryckt med frasen ”How dare you?”. Sedan dess har hennes rörelse *Fridays for Future* vuxit till den största klimatorganisationen i världen (Hattenstone 2021).

Internationell press har skrivit om Thunberg (jfr Hattenstone 2021; Pattinson 2021). Hon har medverkat i pratshower, deltagit i musikvideos, varit föremål för memes i sociala medier, avbildats i väggmålningar i stadsmiljöer och även figurerat som hjälte i barnböcker. Denna synlighet har gjort henne till något av en internationell kändis (jfr Abidin et al. 2020; Buhre 2023; Fonseca & Castro 2022; Kvamme 2019; Murphy 2021; Sjögren 2020). *Vogue Scandinavia* kallar henne ”Greta the Great” (Pattinson 2021: 116) och *The Guardian* talar om ”the little girl who conquered the world” (Hattenstone 2021). Hon har jämförts med Jeanne d’Arc och Malala Yousafzai (jfr Jinas 2020; Knödler et al. 2020). Liksom dessa andra kvinnliga hjältar har Thunbergs kändisskap medfört att hon och hennes budskap också har blivit ett populärt tema i barnböcker (jfr Goga 2022: 2).

Syftet med föreliggande artikel är att undersöka hur läsaren uppmuntras att hantera de frågor som tematiseras i ett urval böcker om Greta Thunberg och hur agens (både läsarens och Gretas) gestaltas genom text och bild.¹ Vårt material är två böcker om Thunberg som har givits ut på de tyska, franska, engelska, danska, italienska och svenska bokmarknaderna. För att problematisera och fördjupa vår studie av bokomslagen vill vi också undersöka de ”att-göra-listor” som har bifogats några av böckerna. Det gör vi för att studera den roll som läsaren tillskrivs. Böckerna vi diskuterar är Valentina Camerinis

¹ Greta Thunberg är både en bokgestalt och en verklig person. För att skilja dessa åt, kallar vi flickan som gestaltas i böckerna för Greta, medan vi talar om Thunberg för att beskriva den riktiga flickan.

La storia di Greta (2019) och Jeanette Winters *Our House is on Fire* (2019) med några av dess översättningar (se Tablå 1 nedan). Den första är en ungdomsbok, medan den andra är en bilderbok. Vi har gjort vårt bokval med tanke på att de vänder sig till olika åldersgrupper och på grund av deras internationella genomslag.

Med vårt bidrag knyter vi an till forskning som diskuterar ekokritiska böckers fostrande funktion (jfr Campagnaro & Goga 2022; Lyngfelt & Söderberg 2021; Löwe & Nilsson Skåve (red.) 2020). Nämnade forskning utgår från böckers didaktiska potential och lägger därmed särskild vikt vid den kommunikativa funktion som retoriker brukar kalla *docere* ('benämna', 'förklara'). Genom att tala om agens vill vi också rikta uppmärksamhet mot talets två andra funktioner: *movere* ('röra', 'beröra') och *delectare* ('roa', 'tilltala') då påverkan förutsätter alla dessa tre retoriska funktioner. För att reda ut hur Greta gestaltas och barnet som läsare positioneras i texten tar vår studie sin utgångspunkt i såväl retorisk bildanalys (Gries 2018; Kjeldsen 2020; Källström 2020) som systemisk-funktionell grammatik (Holmberg & Karlsson 2006; Salomonsson 2022). Gemensamt för båda dessa tillvägagångssätt är att de tolkar bild/text i sin funktion mot bakgrund av sitt kommunikativa sammanhang. I takt med att miljö- och klimatfrågor kommer upp på dagordningen i barn- och ungdomsböcker blir det inte bara viktigt vilka miljö- och klimatfrågor som läsarna får ta del av, men också på vilket sätt böckerna visar läsarna hur de kan ta ställning och agera.

Artikeln består av nio delar. Efter denna inledning redogör vi för tidigare forskning om barns agens i frågor om miljö och hållbar utveckling. Därefter företar vi en bibliografisk förstudie där vi går djupare in i vad som karakteriserar det vi vill kalla för Thunberg-genren. I avsnittet "Material och urval" beskriver vi det material vi analyserar närmare och vad som ligger till grund för materialurvalet. Vi beskriver sedan studiens metodologiska utgångspunkter i avsnittet "Utgångspunkter". Här motiverar vi också valet av de analysenheter vi fokuserar på. I avsnittet "Pärmbilder och illustrationer" återfinns studiens bildretoriska analys och i "Böckernas titlar" och "Att-göra-listor" genomför vi den språkvetenskapliga undersökningen. Vi avslutar sedan artikeln med ett slutord.

Tidigare forskning om barns agens i frågor om miljö och hållbar utveckling

Böcker om Greta Thunberg för barn kan sägas höra till det ökande antal titlar som anknyter till pågående miljödebatt på bokmarknaden (Bokprovningen 2021: 18). När det gäller barnböcker har debatten bland annat gällt hur de kan informera barn om de klimatproblem vi står inför samtidigt som böckerna uppfostrar till medverkan att lösa sagda problem (Goga 2022: 1). Om synen på barn och barndom tidigare var instrumentell och forskningen då främst kom att handla om utveckling, ses barn nu istället som en egen social grupp

med rätt till egen röst (Lyngfelt & Söderberg 2021: jfr Esser et al. 2016: 8). I detta sammanhang är också agens en viktig faktor.

Agens antas ofta vara något positivt, i samarbete med vuxna och andra barn blir barn till medkonstruktörer av sin egen vardag (Axelsson et al. 2023; Caiman & Lundegård 2014; Mackey 2012; Sirkko et al. 2019). Så tolkat handlar agens i förlängningen om hur ett inkluderande samtal om vår framtid kan se ut som också omfattar barn. Därmed hör agens också samman med talet om hur barn blir till eko-medborgare, ecocitizens (jfr Massey & Bradford 2011), både i bemärkelsen att barn är medborgare – och därmed borde få vara med och bestämma – och den roll i en demokrati som de kan ges (när deras åsikter ges utrymme) (Massey & Bradford 2011). När barn ges ansvar växer deras känsla av sig själva som kompetenta medlemmar i samhället. Samtidigt antas barn ofta sakna den livserfarenhet och det historiemedvetande som krävs för att på ett mer genomgripande sätt bemöta samtidens krav (Op de Beeck 2021: 8). En av de centrala didaktiska utmaningarna blir då hur man kan få barn att reflektera över sina möjligheter att agera förutsatt att barn behöver undervisas om dessa rättigheter (Axelsson et al. 2023).

Mot denna bakgrund har tidigare studier om barns agens i sammanhang med hållbar utveckling gjorts av bland andra Axelsson et al. (2023) och Goga (2022). De förstnämnda undersöker hur barns och vuxnas agens kommer till uttryck i tre nordiska läroplaner för grundskolan. De finner att läroplanerna åberopar barnens agens genom att ålägga dem ansvaret att vidta åtgärder för att rädda klimatet. Agensen för de personer som ger dem detta ansvar är däremot undångömt i passivkonstruktioner eller genom bruket av institutioner såsom ”skolan”. På samma sätt har man också dolt agensen gällande de personer som är skyldiga till att vi idag har klimatproblem. Därmed visar studien också på den problematik som Thunberg tematiserar i sitt tal ”How dare you” (se ovan), när hon kritiserar vuxenvärlden för att vilja ge barn ansvar för sådant som de inte kan rå på. Goga diskuterar i sin tur svenska fackböcker som handlar om klimatproblem. Denna studie har likheter med föreliggande undersökning, eftersom hon undersöker hur innehållet som förmedlas till läsarna organiseras och presenteras i ord och bilder. Goga menar att det är viktigt att fråga sig ”hvilke forestillinger om leseren man finner i bøkene. Blir leseren fremstilt som en passiv mottaker som skal tilføres kunnskap, eller blir leseren fremstilt som nysgjerrig og spørrende?” (Goga 2022: 7). Goga utgår från Michelle Superles *child-centered-critical approach* när hon undersöker hur böckerna presenterar olika miljöproblem och förser barn med agens att göra något åt dem. Som metodologisk utgångspunkt använder hon Superles fråga huruvida texten ”represent[s] child characters with agency, those who collaborate with adults to realize goals and intentions, those who seek to realize their rights and/or responsibilities, and those who demonstrate critical thinking and/or problem solving capacities” (Superle i Goga 2022: 8) när hon gör sin analys.

Några resultat från Gogas ovannämnda artikel är att böckerna ofta använder öppna frågor, du-tilltal och ”spørsmålsdrevet dialog” för att få läsarna att reflektera över, och engagera sig i, de frågor som aktualiseras (Goga 2022: 10–14). I det material som ingår i hennes undersökning ingår emellertid också en kokbok, där monologiska imperativ radas upp och som därmed inte inbjuder till reflektion (Goga 2022: 10). Goga menar att det här kan ha att göra med kokbokens särskilda genre. Vår studie har, som nämnts, en del likheter med Gogas, men hon företar ingen detaljerad närläsning av en bok, utan har 14 böcker i sin korpus. Hon har heller inga specifika metodologiska analysverktyg för att besvara sin frågeställning. Vi utgår, som nämnts, från bildretorik och den systemisk-funktionella grammatiken.

Om vi återvänder till begreppet agens, kan vi se att det också får konsekvenser för den roll som barnet tillskrivs som läsare. Precis som Thunberg-genren ofta uppmanar till handling och bäddar för ett samtal om klimatet, har också barnlitteraturen generellt ofta en heterogen publik. Om man tidigare talade om ”dubbel adressat” eller ”allålderslitteratur” (Stokke & Tønnesen 2022: 21) har också synen på barnet förändrats. Numera ses barn inte utifrån ett utvecklingsperspektiv, som snart vuxna, utan som individer i sin egen rätt. I böcker om Thunberg problematiseras vuxen–barndikotomin ytterligare, då det är barnet som blir till talesperson. Det är därmed inte längre den vuxne som intar den belärande rollen (*docere*) utan barnet. Likväl agerar faktiska vuxna också här grindvakter då det är de som producerar och distribuerar böckerna (jfr Op de Beeck 2018: 8). Böckerna kan därför tänkas återspegla vuxnas föreställningar om barns försök att etablera sig som talare i en demokrati (i den mån man nu vill fortsätta tänka i kategorier som barn och vuxna). Detta faktum gör frågan om agens ännu mer relevant och mångbottnad.

Thunberg-genren – en bibliografisk förstudie

Greta-böcker kan förstås som en egen Thunberg-(sub)genre inom så kallad klimatfiktion för barn. När det gäller böcker till äldre barn om Greta kan, utöver valda Valentina Camerinis *La Storia di Greta*, bland annat också Devika Jinas *The Extraordinary Life of Greta Thunberg* (2020) nämnas. Även bokserier som *Young Rebels: 25 Jugendliche die die Welt verändern* (Knödler et al. 2020) – om handlingskraftiga barn som har vågat stå för det som de tror på – vänder sig till samma målgrupp. Ovannämnda bokserie tillhör en egen genre med böcker som Elena Favilli och Francesca Cavallo banade väg för med *Good Night Stories for Rebel Girls: 100 Tales of Extraordinary Women* (2016–2020) och Sarah Webbs *Blazing a Trail: Irish Women Who Changed the World* (2018) (jfr Moriarty 2021: 194). I Libris katalog placeras dylika böcker under ämnesorden ”berömda personer” och ”kvinnor” samt genrebeteckningarna ”biografiska berättelser”, ”faktaböcker” och ”barn- och ungdomslitteratur” vilket visar på hur svårt det kan vara att katalogisera dessa böcker som är fiktioner om en verklig person. Journalisten Sandra Stiskalo

föreslår dock genrebeteckningen ”förebildsböcker” och placerar därmed genren i skärningspunkten ”mellan den pedagogiska biografien, hjältedikten och självhjälpsboken” (Stiskalo 2021 u.s.; jfr Mossberg 2021: 2).

Med ovanstående i åtanke är det intressant att undersöka återkommande mönster när det gäller hur det berättas om den verkliga personen Thunberg och klimataktivism i barnböcker. Dessa mönster har troligtvis också bäring för den roll som läsaren tillskrivs. Ofta berättas ett narrativ i ord och bild om en flicka, som lika orädd som Pippi Långstrump, övervinner alla hinder (jfr Svensson 2019). Men medan Pippis upptåg och smittande goda humör lockar till skratt, manar Gretas allvarliga uppsyn och varnande ord till eftertanke. Greta representerar, precis som Pippi, både det modiga barnet som talar sanning mot en (överväldigande) vuxenmakt och ett ensamt barn utan riktigt stöd i vuxenvärlden. Likheten mellan Pippi och Thunberg har för övrigt påtalats i andra sammanhang som när det i *The Guardian* konstateras: ”Thunberg herself is a diminutive girl with pigtailed and a fleeting smile – not the stereotypical leader of a climate revolution” (Crouch, 2018; jfr Källström 2023: 30).

När det gäller böcker till yngre läsare kunde, förutom den valda boken, Jeanette Winters bilderbok *Our House is on Fire* (2019), även Maria Isabel Sánchez Vegas bilderbok *Little People, Big Dreams: Greta Thunberg* (2019) och Zoë Tuckers bilderbok *Greta and the Giants* (2019) nämnas. Denna senare bok är till skillnad från de båda andra bilderböckerna gestaltad med hjälp av sagans mönster och grepp. Denna anpassning av stil kunde tolkas som en eftergift till de yngre läsarna. Greta är nu en flicka som bor mitt i en vacker skog. I skogen finns stora jättar som riskerar att förstöra den därför att de hugger ned träd för att bygga hus tills det nästan inte finns något av skogen kvar. Bilderboken förmedlar vikten av klimatskydd och artskydd på ett barnvänligt sätt. I slutet av boken görs det klart att kampen mot ”de stora” i verkligheten inte är över än. Som för att förtydliga detta ledsagas sagan av en att-göra-lista med praktiska tips i bilderbokens efterord som visar vad barnen kan göra för att skydda miljön.

Även Gretas utsatthet tematiseras. I *Little People, Big Dreams* blir Gretas neurodiversitet en central komponent i berättelsen. Denna komponent är också central för Thunberg i beskrivningen av sig själv i medier. I biografien *No One Is Too Small to Make a Difference* beskriver hon Aspergers syndrom som en superkraft:

Some people mock me for my diagnosis. But Asperger is not a disease, it's a gift [...] if I would have been “normal” and social I would have organised myself in an organization, or started an organization by myself. But since I am not that good at socializing I did this instead. (Thunberg 2019: 30)

I *Little People, Big Dreams* konstateras att hennes neurodiversitet ”helped her to stick to her promise: to do everything she could to slow down the planet's warming” (Sanchez Vegara 2019). Illustratören Anke Weckmann har tagit

fasta på denna beskrivning och tecknat en bild av Greta som flyger genom luften med utsträckt arm och påminner om Stålmannen. Hennes gula regnkappa har tagit formen av en mantel och hon bär röda shorts och en röd t-shirt med en omvänd triangel med bokstaven "G" som i "Greta". Därmed beskrivs i både text och bild Aspergers syndrom som en superkraft som är kopplad till Thunbergs framgång.

Sinéad Moriarty (2021) diskuterar hjältemod i böcker om Thunberg i artikeln "Modeling Environmental Heroes in Literature for Children". Hon understryker att gemensamt för dessa böcker är att de beskriver Thunbergs neurodiversitet i positiva ordalag (Moriarty 2021: 195). Winters *Our House is on Fire* är ett ytterligare ett exempel på detta. Författaren tar med läsaren i hur Greta blir medveten om klimatproblemen och i hur hennes neurodiversitet är en drivande faktor i kampen för klimatet. Även *La storia di Greta* tematiserar Gretas neurodiversitet. Hennes utanförskap blir igen viktigt för hennes kamp, som växer till en världsomspännande rörelse. Ungdomsboken visar viktiga stationer i Thunbergs liv, som hennes tal vid FN:s klimatkonferens och World Economic Forum. Sammanfattningsvis är barn- och ungdomsnarrativ om Greta ganska lika varandra. Om skildringar av barn med funktionsvariation ofta utgår från att det är synd om dessa barn, stämmer inte detta i berättelserna om Greta (Moriarty 2021: 195). Här blir Gretas funktionsvariation istället, som visat, ett narrativt element och som sådant också en förutsättning för den utveckling hon genomgår och det uppdrag hon åtar sig. Med detta sagt om böckerna om Greta mer generellt är det nu tid att ta sig an valda två böcker mer ingående.

Material och urval

Utgångspunkt för denna undersökning är, som tidigare signalerats, översättningar av en bilderbok och en ungdomsbok om Greta Thunberg på de tyska, franska, engelska, danska, italienska och svenska bokmarknaderna. En översikt av det material som igår i undersökningen presenteras i Tablå 1 nedan:

Tablå 1. Översikt över studiens material.²

Titel	Språk	Förlag	År
<i>Our House is on Fire</i> (KT)	Engelska (AmE)	Beach Lane Books	2019
<i>Notre maison brûle</i> (MT)	Franska	Gallimard jeunesse	2020
<i>Vores hjem brænder</i> (MT)	Danska	Gads Børnebøger	2020
<i>Greta – wie ein kleines Mädchen zu einer großen Heldin wurde</i> (MT)	Tyska	Knesebeck	2019
<i>La storia di Greta</i> (KT)	Italienska	De Agostini	2019
<i>Greta's story</i> (MT)	Engelska	Simon & Schuster	2019
<i>L'histoire de Greta</i> (MT)	Franska	First page éditions	2020
<i>Gretas historia</i> (MT)	Svenska	Lind & Co	2019
<i>Gretas Geschichte</i> (MT)	Tyska	Plaza	2019

Beträffande urvalet har vi, som tidigare nämnts, valt böcker som vänder sig till olika åldersgrupper och som har haft internationellt genomslag. När det gäller översättningarna har vi valt språk som vi behärskar. Vi belyser bokomslagen, vissa illustrationer och titlarna, i de båda böckerna. I *La storia di Greta* kommer vi också att beröra ett urval råd i ”att-göra-listorna” i två av översättningarna, nämligen den engelska och den svenska. En mer djupgående analys av texten mellan bokpärmarna har vi inte haft utrymme för, även om det skulle vara motiverat.

Utgångspunkter

I vår artikel studerar vi huvudsakligen inte själva texten i böckerna, utan mer perifera textuella element. Vi utgår från att det inte bara är verbaltexten som har betydelse för hur vi tolkar det vi läser, utan också hur boken ser ut och dess titel. Inte bara i den betydelsen att bokens formgivning, typsnitt, format och inbindning är betydelsebärande och kan styra mottagandet av verket, utan också därför att de är del av konstituerande praktiker som har betydelse för hur vi tänker oss världen. Boken ses då inte längre som en färdig produkt, ett resultat av sociokulturella processer, utan som ett inslag i ett pågående samtal om hur världen kan se ut och vem som förväntas göra vad. Detta samtal börjar redan vid bokomslaget och fortsätter över text och illustration till ett eventuellt efterord (jfr Axelsson 2020; Källström 2020).

Gérard Genette använder beteckningen paratexter för att beskriva den ram som texten ingår i som bok. Han skiljer därmed bokens innehåll (dess textsidor) från dess form (bokomslag). Han beskriver paratexter som en vestibul som läsaren måste passera genom för att komma till verkets inre rum, ett slags ”[z]one indéfinie” entre le dedans et le dehors, elle-même sans limite

² ”KT” står för källtext och ”MT” för måltext.

rigoureuse, ni vers l'intérieur (le texte), ni vers l'extérieur (le discours du monde sur le texte)" (Genette 1987: 8). Paratexter behöver inte bestå av rent verbaltextliga element, utan kan också vara bilder och andra textmateriella aspekter. Om att översätta är att välja rätt uttryck för vad som sagts förut på ett annat språk, rör dessa val inte bara stilen utan också textens yttre utförande, bokens formgivning och illustrationer. För dessa val finns det sociala och kulturella normer som skiljer sig från en kultur till en annan, vilket gör dem särskilt intressanta att diskutera ur ett översättningsteoretiskt perspektiv (jfr Axelsson 2020; Källström 2020). I vår analys av valda böcker närmar vi oss dem från två olika håll: ett bildretoriskt och ett språkvetenskapligt.

Retorik har ofta förknippats med det talade ordet, men retorik kan också handla om påverkan i vid bemärkelse och därmed även handla om hur det vi ser verkar på oss. Bildretoriker tolkar bilder i deras kontext (jfr Kjeldsen 2020: 53). Inte bara i den bemärkelse att dessa bilder antas ingå i ett sociohistoriskt sammanhang, utan också att de (genom en rad faktorer som exempelvis illustratörens mer eller mindre medvetna val) aktivt söker ingripa i och förändra den verklighet som de är del av (Mitchell 2006). Bilder kan känslomässigt engagera oss (*movere*) och härigenom uppmana till handling (Källström 2020: 31; jfr Lindqvist 2014; Nørholm Just 2014).

En viktig uppgift för bildretoriken blir då att studera spridningen av kulturella föreställningar med sikte på bilder i deras kontext. Det innebär att en bildretoriker intresserar sig för hur föreställningar ges form och blir till bild, liksom hur dessa bilder sedan anpassas och bearbetas till den specifika situation i vilken de kommer till uttryck (Gries 2018: 12; Källström 2020: 187). Laurie Gries beskriver denna spridning som en "cultural process [and] a rhetorical process in that people, ideas, images, and discourse become persuasive as they move through the world and enter into various associations" (Gries 2018: 12). Forskarens uppgift är då inte att försöka avslöja bildskaparens intention, även om bilder kan tänkas vara ett resultat av mer eller mindre medvetna val, utan att tematisera deras potentiella verkan givet deras sammanhang (jfr Kjeldsen 2020: 50).

Vi kan också intressera oss för hur motiv sprids och ändras beroende på kontextuella sammanhang eller inramningar. I så fall gäller frågan huruvida alla utgåvor av de böcker vi diskuterar här använder liknande illustrationer och färgsättning eller skiljer sig från varandra. Att ställa sig dylika frågor kan ge ledtrådar om vad som kan anses vara godtagbart i ett specifikt sammanhang (för att förkastas i ett annat) (jfr Källström 2020). Med liknande utgångspunkt kunde vi fundera över vilken betydelse Thunbergs flätor och det faktum att hon kommer från Sverige har på det internationella intresset för henne. Dylika resonemang utgår från att bilder och idéer ingår i transformativa flöden som också kan ha en konstitutiv verkan på hur vi tänker oss världen och agerar (Gries 2018: 2).

När det gäller de verbaltextliga elementen som ingår i det material vi undersöker (boktitlarna samt att-göra-listorna) utgår vi från, som framgått,

den systemisk-funktionella grammatiken. Här delar man in språket i tre så kallade metafunktioner som beskriver vad språket gör, nämligen den interpersonella, den ideationella och den textuella metafunktionen (se Salomonsson 2022: 31–33). Den första metafunktionen handlar om samspelet mellan text och läsare (Salomonsson 2022: 57) och hur relationer skapas mellan talare (Holmberg & Karlsson 2006: 31), medan den ideationella metafunktionen tematiserar språket som representation av världen och hur språket beskriver och skapar erfarenheter (Holmberg & Karlsson 2006: 73; Salomonsson 2022: 121). Den textuella funktionen handlar om hur texter binds samman, framför allt i större textstrukturer (Holmberg & Karlsson 2006: 143), men även inom satser (Salomonsson 2022: 195 ff.). I den här studien kommer vi endast att beröra den interpersonella och den ideationella metafunktionen, eftersom de kan ge oss mest information om den agens som uttrycks eller åberopas i texterna.

Holmberg och Karlsson (2006: 36) illustrerar den interpersonella metafunktionen i en fyrfältare som de kallar Den interpersonella spelplanens fyra fält:

Tablå 2. Den interpersonella spelplanens fyra fält (Holmberg & Karlsson 2006: 6)

		Talarroll	
		Givande	Krävande
Utbyte	Information	Påstående	Fråga
	Varor och tjänster	Erbjudande	Uppmaning

Inom den interpersonella metafunktionen menar man att det finns två olika *huvudutbyten* i språket, nämligen utbyte av *information*, eller – som man uttrycker det inom den systemisk-funktionella grammatiken – utbyte av *varor och tjänster*. Utbyte av information sker endast språkligt, medan utbyte av varor och tjänster involverar en högre grad av agens. Här måste något utträttas i den fysiska världen. I en interpersonell analys finns även två talarroller som man kan växla mellan: *givande* och *krävande*. Kombinationen av utbyte och de två rollerna ger fyra olika språkhandlingar, som alla återfinns i fyrfältaren, nämligen *påstående*, *fråga*, *erbjudande* och *uppmaning* (Holmberg & Karlsson 2006: 31–32).

Svenskan är ett språk där mycket information uttrycks genom verb (jfr Korzen 2005) och inom den ideationella metafunktionen står så kallade processer centralt. Processer kan, något förenklat, beskrivas som synonymt

med det som den traditionella grammatiken åsyftar med verb (Holmberg & Karlsson 2006: 76–78; Salomonsson 2022: 122). Holmberg och Karlsson (2006: 78 ff.) identifierar fyra processtyper, nämligen materiella, verbala, mentala och relationella processer. Något förenklat kan man påstå att materiella processer består av verb där någon gör något konkret i den fysiska världen (Holmberg & Karlsson 2006: 80). Verbala processer uttrycker ”yttre, språkligt formulerade skeenden”, dvs. processer av typen ”att säga” (Holmberg & Karlsson 2006: 94). Mentala processer handlar om att någon upplever något. Att ”tänka” är en typisk mental process (Holmberg & Karlsson 2006: 85; Salomonsson 2022: 128). Relationella processer beskriver hur saker och ting förhåller sig. Att ”vara” är alltså en relationell process (Holmberg & Karlsson 2006: 89). De olika processtyperna innehåller olika grader av agens, vilket är något vi kommer att återvända till i vår analys.

Pärbilder och illustrationer

Vi påbörjar nu den bildretoriska analysen. På framsidan av de böcker vi diskuterar ser vi ett barn – och inte vilket barn som helst, utan Greta. Vi känner igen henne på hennes flätor och den skylt hon håller i handen. Hennes ansikte är vänt mot oss läsare på samtliga bokomslag. Men medan illustratören Veronica Carratello har tecknat en ensam flicka på bokomslaget till *La storia di Greta* har Jeanette Winter tecknat henne i sällskap med andra barn på framsidan av *Our House is on Fire*. Hon håller ett vitt plakat med text framför sig som täcker nästan hela hennes bål. Till skillnad från vad man kunde förvänta sig – eftersom ett bokomslag är reklam för förlaget som ger ut boken – ser alla omslag på de undersökta böckerna nästan likadana ut. Inte heller illustrationerna i böckerna har bytts ut. Även illustrationerna mellan bokpärmarna är likadana. Låt oss studera dessa närmare för att se hur de tilltalar läsaren och om de syftar till att väcka engagemang (*movere*).

La Storia di Greta

Flickan på framsidan till *La Storia di Greta* ser allvarlig ut. Hennes blick möter läsarens, munnen är ett utdraget streck och hon har intagit en statisk hållning liksom för att markera allvaret i skyltens budskap. Vi ser henne bara i halvfigur vilket gör att det går lättare att läsa budskapet på den skylt hon håller i sina händer. Hon är omgiven av gröna och gulbeiga löv, vilket kunde peka på ett slags naturförbundenhet. Att det inte är en naturlig miljö som flickan befinner sig i utan ett slags vakuum i tid understryks dock samtidigt av bokomslagets vita färg. Den vita färgen kan både tolkas som en symbol för ett slags oskuldfullhet, en fridfull avsikt i en förhandling, men också som ett tecken på barnets ensamhet och utsatthet. Det allvar med vilken flickan möter vår blick är påtaglig (jfr Dyer 2017).

Framsidan till *La Storia di Greta* kan väcka nyfikenhet: vem är denna allvarliga flicka och vad står det på den skylt hon håller i sina vantklädda händer? Beroende på vad som står på skylten förändras dess budskap till en

mer eller mindre öppen utmaning att delta i kampen för klimatet (se delkapitlen "Böckernas titlar" och "Att-göra-listor"). När det gäller Carratellos bokomslag vinner den i retorisk verkan genom att läsaren tycker sig minnas andra fotografier av Thunberg på hennes Instagramprofil och i nyhetsflödet. Särskilt påminns läsaren vid framsidan till *La storia di Greta* om ett fotografi av den svenska pressfotografen Anders Hellberg som för tidskriften *Effekt* tog ett fotografi på Thunberg i gul regnjacka som i det närmaste har blivit ikoniskt. Vi påminns om Laurie Gries kommentar om hur bilder och föreställningar cirkulerar i vårt mediesamhälle (se ovan, Gries 2018: 12).

För att spinna vidare på denna tanke: i den inledande fasen av Thunbergs protest underströk rapporterade media hennes utsatthet genom att koppla den till urban hemlöshet. Om vi av det engelska demonstrationsbegreppet "sit-in" förväntade oss att Thunberg tog plats i det offentliga rummet kom denna förväntan av sig. Här rör det sig inte om en sit-in som avbryter det vardagliga användandet av stadsrummet, utan om ett blygsammare uppror, som just därför möjligtvis blir så effektivt. Gretas sitt-protest eller, som hon själv kallar sin handling, "[s]itting on the ground", avstår från upprorets formella anspråk på uppmärksamhet (jfr Thunberg 2019: 10). Carratello tar upp denna försynt- het i en inledande illustration där Greta sitter ensam och till synes övergiven.

Carratello återkommer till temat ensamhet även i en mindre illustration i boken (s. 21). Härmed tar hon fasta på det narrativ runt Thunberg som betonar att hon i början av sin protest var ensam och utsatt. Ovan diskuterade vi det dubbla i Thunbergs roll som klimatkändis och barn där hon både blir till förebild och omges av föreställningar om något värlöst. Thunberg sitter sammankrupen i fosterställning med benen korsade och händerna som skydd. Den visuella gesten i denna protest är blygsam, tyst och återhållsam. Som redan påpekats är hennes strejk inte en självsvåldig selfieprotest. Gretas skörhet markeras visuellt genom hennes slutna kroppshållning. De svenska tabloiderna *Aftonbladet* (Wigen, 2018) och *Expressen* (Israelsson, 2018) utgick redan första dagen för strejken från ett liknande bildspråk. Denna värlöshet kan också tolkas som en uppmaning till att engagera sig och ta ställning, såsom vi förväntas ta ställning för dem som är utsatta och ensamma (i västlig kultur och utifrån ett slags kristen ideologi). Illustrationerna som visar Gretas ensamhet informerar läsaren (*docere*), men i den mån de appellerar till medkännande vill de också engagera den samma (*movere*).

En illustratör måste också välja vilket eftertryck hon vill ge olika delar av en bild. I en bild kan ett motiv betonas genom dess placering, vanligen i förgrunden, men också genom dess storlek eller genom att det är dynamiskt, i rörelse, medan andra inslag är statiska. På en illustration som löper över ett helsidesuppslag (s. 102–103) syns Greta cykla. Först kommer Greta cyklandes (som för att markera hennes ledarroll) med flygande flätor med bestämd, neråtlutad hållning på en barncykel. Hon har växt ur cykeln och därför varit tvungen att höja sadeln till max. Hon lyser väg för de andra med

sitt cykelljus. Längst bak cyklar en pojke med hjälm (det enda av barnen som är så förnuftig). Barnen cyklar på en liten slingrig väg genom svensk granskog. Den därpå följande illustrationen (s. 116–117) visar barn med olika nationaliteter framifrån i en statisk bild. Greta tycks ha nått sitt mål och framställs nu som ledare för en global kamp som angår alla barn och därmed också det barn som läser boken. Härmed understryks också Gretas funktion som ledare och klimatkändis i ett internationellt sammanhang.

En annan illustration i *La Storia di Greta* visar hur Greta håller tal inför världens ledare (Camerini 2020: 87). I en kamp som först var ensam för att sedan växa till gemenskap har hon nu tydligt antagit ledargestalt för barn mot vuxna. De vuxna ”avindividualiseras” då läsaren bara ser ryggen av dem. I främsta raden sitter två män som för att markera vad Thunberg som barn behöver göra uppror mot. Visuellt utgör barnet Thunberg en motpol till de vuxna åhörarna. Hon ges ett ansikte och görs därmed också till förespråkare för en sak som också berör läsaren, då hon möter läsaren med samma blick som den lyssnande publiken. En läsare kan identifiera sig med de vuxna som lyssnar på bokens Greta, en annan kan ta densammas sida och identifiera sig med henne när hon talar de vuxna till rätta. Illustrationen inbjuder därmed läsaren till att betrakta Greta ur två olika perspektiv – som kritiker i ett utifrånperspektiv eller igenkännande i ett inifrånperspektiv. Även om Thunberg själv i sina tal ofta arbetar med dikotomin barn/vuxna är det snarare olika roller som man kan anta gentemot henne i hennes kamp. Antingen deltar man i den och blir till agent, eller ställer sig utanför den och blir till konsument av ett medierat spektakel. Illustrationen kan med detta som bakgrund också tolkas som en påminnelse om barnkonventionens uppmaning att lyssna på barn och intar därmed en informerande funktion (*docere*), den tilltalar läsaren emotionellt genom att påminna om en global kamp (*movere*), men boken kan också fungera mest som förströelse (*delectare*). I det senare fallet blir den först en uppmaning till tänkt publik att delta i kampen om klimatet i efterföljande ”att-göra-listor”.

Our House is on Fire

Medan Carratello tog fasta på ensamheten när hon formgav bokomslaget till *La Storia di Greta* tecknar Jeanette Winter Greta i gott sällskap redan på framsidan av bilderboken *Our House is on Fire*. När det gäller Winters bilderbok är hon både författare och illustratör. Läsaren möter Greta här liksom på *La Storia di Greta* frontalt i halvfigur hållande en skylt, men bakom henne sluter andra barn upp, också de med skyltar. Barnen bär färgglada kläder och blir till färgklickar mot den mörka bokpärm. De skyltar som de bär är vita, textade i olika kulörer. Som ett emblem för boken är ett omslag med nödvändighet en inskränkning av dess innehåll. Det presenterar snarare ett antal speljäser som kan sättas i rörelse för olika äventyr (det är som början till ett spel). Det är dessa agenter som författaren sedan använder för att skapa sin berättelse. Här tror man möjligtvis att bilderboken ska handla om Greta

och de andra barnen, vilket gör att Greta verkar vara i gott sällskap. Valet av pärmbild kan ha att göra med att bilderboken vänder sig till en yngre publik. Vid en jämförelse med *La Storia di Greta* blir det dessutom tydligt att det i Winters bok om Greta rör sig om ett yngre barn.

Bokpärmens mörka färg går också igen i några av bokens illustrationer. Men ännu oftare är bakgrunden inte mörk utan – vad som kan tolkas som – olycksbådande grå. Forskare har påpekat att färgen på bokpärmerna har betydelse. Skräckböcker brukar exempelvis ha ett dovt omslag (jfr Kärrholm 2016: 4 ff.). Här blir den mörka tonen en påminnelse om budskapets allvar. Greta själv är också klädd i dova färger. Först på uppslag 12 förses hon med sin karaktäristiskt gula regnkappa, fram till dess är den tröja hon har på sig blå. När väl Greta har fått på sin gula regnkappa framträder hon så mycket tydligare mot bakgrund av överdimensionerade och stiliserade skuggor till vuxna som i sin tur tycks skynda från en punkt till en annan. Med utgångspunkt i det resonemang som vi förde ovan om Gretas neurodiversitet som en viktig komponent i berättelsen om Thunberg kan den grå färgen tolkas som ett upplevt utanförskap.

Barnet som läsare kan känna igen sig i Gretas upplevelse av att vara osynlig i en värld av jäktade vuxna och identifiera sig med bokkaraktären, medan den vuxne kan få dåligt samvete eftersom hen känner igen sig i att ha för bråttom. I en högläsningssituation, tätt ihopkrupna i en soffa, kan barnen som läsare och den vuxne måhända mötas i ett försök att göra något åt denna vardag (som tycks föga lockande) och tillsammans bryta detta mönster av inrutade vanor. Även Gretas föräldrar har blivit två grå skuggor (uppslag 10) vilket markerar generationskonflikten och vem det är som främst tillskrivs agens. Att Thunberg dessutom har försetts med en trogen följeslagare, en svart labradorliknande hund, som i bokens första hälft följer henne uppmärksamt och delar hennes vardag, kan ses som en läsaranpassning, då djur traditionellt sett gärna har använts i berättelser för yngre barn för att det gör det lättare för dem att ta till sig ett allvarligt budskap (Włodarczyk & Wilde 2022). Ser vi till Thunbergs biografi är hunden inte bara fiktiv, då familjen har två hundar, en ljus och en svart. Men i boken gör hunden Greta mindre ensam. Hunden bidrar till historien genom att markera att detta är en kamp som angår allt och alla, både människor som djur. I en sådan tolkning visar hunden som följeslagare dessutom på Gretas omutliga ledaregenskaper. Greta blir till agent i historien, vars funktion snarare är att lära (*docere*) och roa (*delectare*) än att få till en åsiktsförskjutning och engagera (*movere*). Efter denna genomgång av böckernas pärmbilder och illustrationer gäller det nu att fråga sig hur agensen kommer till uttryck genom de verbaltextliga elementen.

Böckernas titlar

Titlarna på de flesta utgåvorna av *Our House is on Fire* liknar varandra (se Tablå 1), men när det gäller den tyska titeln, *Greta – wie ein kleines Mädchen zu einer großen Heldin wurde*, skiljer den sig från de andra. Dock finns en

tematisk likhet med den engelska undertiteln, *Greta Thunberg's call to save the planet*, där ett tredjepersonsperspektiv är framträdande. Thunbergs uttalande om det brinnande huset³ och hennes "call to save the planet" i källtexten blir i den tyska översättningen till ett narrativ om Greta som hjälpte. Gretas kändisskap blir då i fokus, snarare än den kamp som också omfattar barnen som läser bilderboken tillsammans med sina föräldrar eller andra vuxna. Hennes kamp riskerar därmed att hamna något i skymundan medan fokus riktas på Greta som i sin tur kan anta något av en förebildsfunktion

När det gäller den ideationella metafunktionen kan vi konstatera att det är en materiell process som står i centrum i *Our House is on Fire*, nämligen att något brinner, eller – som i det något mer nominala – "is on fire". "Brinner" är också vad Salomonsson (2022: 134) skulle kalla "beteendemässig" till sin karaktär, vilket bland annat betyder att det rör sig om handlingar som är ofrivilliga. Ofrivilligheten signalerar att huset – jorden – inte vill brinna, utan att det är ett tillstånd som har orsakats av människans agerande.

Som tidigare nämnts avbildas demonstrerande barn med skyltar på omslaget till *Our House is on Fire* och dess olika översättningar. De flesta av skyltarna har ganska allmänna budskap, såsom "Save our planet" och liknande, men texten på skyltarna är långt ifrån identiska på de olika omslagen. Det mest intressanta är att en skylt på det tyska omslaget innehåller texten "Grünkohle statt Braunkohle"⁴, vilket tyder på att en lokaliserande översättningsstrategi har använts, eftersom det är just brunkolet som ses som den största miljöboven i Tyskland. I och med bruket av ordet "Grünkohle", visar man dessutom tilltro till barnets kompetens att förstå humor och dubbeltydighet. Grünkohle är konkret det samma som 'grönkål' som man kan äta, men "grön" är också ett adjektiv som ofta framförställs substantiv för att framhålla att något är miljövänligt. Det senare kan i det här fallet betyda att barnen föreslår uppfinnandet av en miljövänligare motsvarighet till brunkolet.

På det franska omslaget står det, på motsvarande skylt, "stop au pétrole"⁵, vilket kan signalera att det i Frankrike är utsläpp från bensinbilar och en expansion av oljeindustrin som ses som det största problemet. I källtexten innehåller samma skylt texten "It is my future". I den danska måltextern används det direktöversatta "Det er min fremtid", vilket innehåller ett mer affektivt budskap som drivs av ett starkt patos. "Det er min fremtid" signalerar att man måste ta hand om planeten för barnens skull, men det framhålls inga konkreta förslag på hur det kan göras.

Titeln, *La storia di Greta*, och dess översättningar kan inte analyseras interpersonellt, eftersom den består endast av en nominalfras och därmed inte

³ I Thunbergs tal vid World Economic Forum sade hon: "Our house is on fire. I am here to say, our house is on fire" (se <https://awpc.cattcenter.iastate.edu/2019/12/02/address-at-davos-our-house-is-on-fire-jan-25-2019/#:~:text=I%20am%20here%20to%20say%2C%20our%20house%20is,our%20CO%20%20emissions%20by%20at%20least%2050%25> (Hämtad 2024-09-24).

⁴ Grönkål istället för brunkol (vår översättning).

⁵ Stopp för bensin (vår översättning).

innehåller någon språkhandling. Undertiteln – tillika skyltens – budskap på omslaget kan emellertid vara föremål för en sådan analys. Undertiteln innehåller följande budskap i de fem undersökta texterna:

- Non sei troppo piccolo per fare cose grandi⁶ (I)
 The schoolgirl who went on strike to save the planet (GB)
 La collégienne qui s'est mise en grève pour sauver la planète⁷ (F)
 Ingen är för liten för att göra något stort (S)
 Du bist nie zu klein, um etwas zu bewirken⁸ (D)

I den italienska källtexten samt i den svenska och den tyska utgåvan känner vi igen Thunbergs egen utsaga, som också är titeln på hennes egen bok *No One Is Too Small to Make a Difference*. I den engelska och den franska utgåvan har man valt översättningar som ligger längre från källtexten. Alla fem undertitlar har en så kallad objektiv modalitet (se nedan, jfr Salomonsson 2022: 78), det vill säga att de uttrycks som universella sanningar. Detta gäller oavsett om det konstateras att en flicka strejkade för att rädda planeten, eller att man, som Thunberg själv sade, aldrig är för liten för att uträtta något stort. Samtliga fem undertitlar kan, formellt sett, placeras in som talarrollen påståendet i den interpersonella spelplanen, vilket innebär att den som sänder budskapet är i en givande talarroll. Utbytet handlar helt enkelt om att information blir överförd utan att talaren kräver någon handling tillbaka. Det är förväntat att läsaren ska bekräfta påståendet (jfr Holmberg & Karlsson 2006: 36), vilket i det här fallet sker indirekt genom att läsaren accepterar påståendet som sant. Vid en närmare analys av texterna tycks det dock som att utbytet av information inte är så förbehållslöst och oförpliktande som det kan tyckas på ytan. Om vi enbart fokuserar på erbjudandet i den interpersonella spelplanen kan vi placera in de fem olika skyltbudskapen i en tablå – en tablå med en utbytesaxel till vänster där olika grader av handling krävs från den som tilltalas och en horisontal axel som innehåller olika grader av krävande från talarens sida:

Tablå 3. Olika grader av givande och krävande i undertiteln i de olika utgåvorna av *La storia di Greta*.

	Givande	Krävande
Utbyte	Engelska/Franska	
	Svenska	Tyska/Italienska

Den franska och den brittiska undertiteln ger oförpliktande information till barnet, som helt enkelt erbjuds att ta del av en bok innehållande ett narrativ om en skolflicka, närmare bestämt en högstadiesflicka i den franska titeln, som

⁶ Du är inte för liten för att göra stora saker (vår översättning).

⁷ Högstadiesflickan som gick i strejk för att rädda planeten (vår översättning).

⁸ Du är aldrig för liten för att göra något (vår översättning).

strejkar för att rädda planeten. Subjektet är i tredje person och inget läsartilltal förekommer. Det handlar om texter som har ett ganska distanserat (jfr Holmberg & Karlsson 2006: 70) förhållande till läsaren. Den brittiska och den franska måltexten inbjuder, som Holmberg och Karlsson (2006: 70) skulle uttrycka det, ”läsaren [...] till en distanserad bekräftelse av information”. Vi har placerat den engelska (brittiska) texten längst till vänster i Tablå 3, eftersom subjektet är ännu mindre specificerat (”schoolgirl”), än i den franska, där det är specificerat att Thunberg är en högstadieflicka. Den svenska undertiteln ligger närmare den italienska källtexten och uttrycker en närmare relation med läsaren. Subjektet är det indefinita ”ingen” och det är alltså fortfarande information som ges, men här finns det möjligheter att man genom bruket av ”ingen” kan tolka in en indirekt uppmaning – ett krävande – att denna ingen kan vara läsaren själv. Med Holmbergs och Karlssons (2006: 70) ord skulle man kunna beskriva det som att texten ”tydligare pockar på respons” och att den på så vis också aktualiserar läsarens agens. Vi har placerat in den tyska och den italienska undertiteln längst ner till höger i Tablå 3, det vill säga att dessa texter i större utsträckning är uppmaningar som kräver att läsaren gör något och att vederbörande bidrar med en tjänst. Pronomenet, om än inbakat i verbet i den italienska texten, är ”du” och läsaren tilltalas direkt, något som gör det svårare att säga nej. De svenska, tyska och italienska skylttexterna kan vara exempel på så kallade interpersonella grammatiska metaforer, det vill säga att en språkhandling förkläs i en annan. Att förklä uppmaningar i påståenden är vanligt i till exempel recept eller liknande och istället för att uppmana barnen: ”Gör något stort – du är inte för liten” uttrycks det genom ett påstående (jfr Salomonsson 2022: 70–72).

Analysen ovan kan nyanseras något. Det ska nämnas att både de tyska, italienska och svenska titlarna är mycket mer öppna för vad läsaren kan utträta än vad den franska och brittiska är. I de förstnämnda är det inte explicit att det handlar om att läsaren ska rädda planeten, utan det kan också vara att läsaren kan åstadkomma andra ting. Det ska också nämnas att analysen endast tar hänsyn till omslaget. Tillsammans med narrativet i boken kan skylttexten faktiskt framstå som ett erbjudande. Genom att ta del av textens innehåll står läsaren bättre rustad att utträta något stort ifall vederbörande vill det. På så vis erbjuds läsarna en agens, men språkhandlingen är alltså inte längre en uppmaning, utan ett erbjudande. Denna analys torde också ligga i linje med Thunbergs egen önskan, som är att vi alla bidrar med att dra vårt strå till stacken, men att det i slutändan faktiskt är de vuxna som ska göra den största insatsen (jfr hennes uttalande ”How dare you” i FN-talet).

När det gäller den ideationella metafunktionen i *La storia di Greta* och dess olika utgåvor, kan vi konstatera att huvudtitlarna är nominala och verblösa och därmed inte lika givande för en ideationell analys. Däremot innehåller undertiteln, tillika Gretas uttalande om att man aldrig är för liten för att utträta något stort, verbet ”är” och ”göra” (bewirken) i tre av texterna. ”Är” uttrycker en relationell process, som i det här fallet syftar till att beskriva

att man aldrig är för liten (för att göra något stort), vilket visar stort förtroende för barnens agens. Mest intressant är dock "göra" som kanske är det mest typiska exemplet på en materiell process, det vill säga något som barnet gör i den fysiska världen. Barnens agens i form av handlingskraft kommer alltså tydligt till uttryck.

Att-göra-listor

Längst bak i *La storia di Greta* finns att-göra-listor med råd till barn och unga som vill leva miljövänligt. I vår analys nedan undersöker vi, i enlighet med studiens frågeställning, hur barns agens synliggörs i råden. Vi undersöker hur agensen uttrycks när det gäller den skada som människan har åsamkat klimatet och på samma sätt studerar vi också hur agensen kommer till uttryck när det gäller de åtgärder man kan vidta. Vi kommer också att fokusera på vilka typer av processer som dominerar. Studiens ramar tillåter inte en undersökning av alla råd i samtliga fem utgåvor och därför begränsar vi oss till en handfull råd och till två språk, nämligen svenskan och engelskan. Båda är germanska språk med en liknande syntax och lämpar sig väl för en systemisk-funktionell grammatisk analys. Vid första anblicken ser det ut som att råden i de båda utgåvorna är ganska lika. Det är dock iögonfallande att den svenska utgåvan endast innehåller nio råd medan den engelska har elva. Råden som inte finns med i den svenska utgåvan handlar om elektricitet:

Remember to switch off the lights when you leave a room. The electricity that powers the lights bulbs in your house is probably produced by burning fossil fuels.

Remember that the electricity you use is produced by burning fuel and releasing carbon dioxide into the atmosphere: use less electricity wherever possible.

I de två råden är barns agens tydlig när det gäller vad de själva kan göra, men det nämns inte vem som är orsaken till förbränningen. Det viktigaste argumentet i den engelska texten för att begränsa användandet av elektricitet är att den är producerad med hjälp av förbränning av fossila bränslen. Denna utsaga stämmer inte vad gäller svenska förhållanden, där vattenkraft och kärnkraftverk är de största energikällorna. På så vis har man i den svenska utgåvan valt en lokaliseringstrategi, det vill säga en strategi som är anpassad till målkulturens förhållanden och de svenska läsarna. Att man har valt att göra ingripanden i texten för att undvika att påpeka att den svenska elproduktionen sällan består av förbränning av fossila bränslen får konsekvenser för fler av råden. Följande råd om varmvatten är nära besläktade med de strukna råden:

Heating water produces pollution: use hot water only when really necessary, making sure you don't waste any.

Minska användningen av varmvatten: använd bara när det är nödvändigt och tänk på att inte slösa i onödan.

Have a shower instead of a bath: it's a simple way to save on electricity needed to heat the water.

Det är bättre att duscha än att fylla ett helt badkar med varmvatten.

I exemplen har man, i den svenska utgåvan, valt att stryka informationen som har att göra med utsläpp i samband med elproduktion. Exempelen ovan är också intressanta när det gäller hur agensen uttrycks. Man har i det första av de två råden ersatt strykningen i den svenska utgåvan med en direkt uppmaning till läsaren och dess agens: ”minska användningen av varmvatten”. I den engelska texten är agenten som har orsakat skadan borta: ”heating water produces pollution”. Det är alltså handlingen som har agensen i satsen och ingenting animat. Däremot gör imperativen i både ”use hot water only when really necessary, making sure you don't waste any” och ”använd bara när det är nödvändigt och tänk på att inte slösa i onödan” att barnens agens i högsta grad åberopas när det gäller de åtgärder som kan vidtas.

I det andra exemplet om varmvatten är det inget läsartilltal i den svenska texten, utan det rör sig helt enkelt om information om att det är bättre att duscha än att bada, men inte varför det inte är bra att använda för mycket varmvatten. Liksom i fallet med boktitlarna är det dock en informativ utsaga som hamnar långt ner till höger om man tänker sig en liknande tablå som i Tablå 3, det vill säga att utsagan innehåller en hög grad av krav.

I råden ser vi flera exempel på att agensen har dolts när det gäller vem eller vad som är orsaken till ett miljöproblem. Vanligast är att inaminata substantiv eller handlingar får skulden, eller att man placerar agensen i passiver:

Packaging, boxes and wrapping [...] require energy to make.

Kartonger, plastpåsar och andra typer av förpackningar kräver energi när de produceras.

The out-of-season fruit in the shops has probably been grown in countries or regions faraway and been shipped to you.

De jordgubbar du ser i affären när det inte är jordgubbssäsong där du själv bor, har troligen odlats i varmare och avlägset belägna länder och sedan fraktats därifrån ända till dig.

[...] cooling the air requires electricity [...]

[...] nerkyllning av luften kräver elektricitet [...]

Slutligen vill vi se närmare på det första av de elva råden, som handlar om bilåkande:

Reduce your use of cars as much as possible. The most environmentally friendly ways to get around are to walk or to catch public transport. A bus carrying fifty passengers releases less pollution than a car carrying only two.

Begränsa, så långt som möjligt, det egna bilåkandet. Ekologiskt bäst är att cykla, gå till fots eller använda kollektiva färdmedel. En buss som transporterar femtio passagerare smutsar ner betydligt mindre än många bilar med endast två personer i varje.

I exemplet ovan har man i den svenska texten, som ett alternativ till bilåkandet, lagt till att man kan cykla. Här lyfts alltså barns agens fram. Vi menar att en anledning till att cyklandet har lyfts fram som ett alternativ i den svenska texten är att barn sedan länge i Sverige har använt cykeln som ett färdmedel och att svenska myndigheter, genom bland annat cykelvägar, har lagt tillräkta för att barn ska kunna använda cykel.

En annan skillnad mellan den engelska och den svenska texten är att ”bilar” står i plural. Vidare finner vi skillnader vad gäller så kallad modalitet, det vill säga hur ett yttrande modifieras (se Salomonsson 2022: 72–73) i de olika texterna. I den svenska texten har man lyft fram att en buss smutsar ner ”betydligt” mindre än en bil. Utsagan i den engelska texten om att en enskild buss smutsar ner mer än en enskild bil är, rent tekniskt, felaktig. När man i den svenska texten har tydliggjort vad som egentligen menas genom att sätta ”bilar” i plural, har man förtydligat att många bilar är ”betydligt” värre än en buss. Det som vi allra sist vill framhålla i exemplet, men som kanske är mest intressant med tanke på barns agens, är att bilen, ett inanimat ting, innehar agensen när det gäller orsaken till problemen. Däremot innehar barnen agensen när det gäller att vidta åtgärder – de apostroferas genom bruket av imperativ och en materiell process.

Endast ett av råden skuldbelägger barnen med ett direkt du-pronomen-tilltal:

”Remember that the electricity you use is produced by burning fuel and releasing carbon dioxide into the atmosphere”.

Exemplet är struket i den svenska texten, vilket gör att den döljer läsarnas agens vad gäller de existerande miljöproblemen. Barnen har alltså ingen agens i orsakandet av miljöproblemen, men har däremot en stor sådan vad gäller möjligheten att påverka till det positiva.

Slutord

Syftet med föreliggande artikel var att undersöka hur läsaren uppmuntras att hantera de miljöfrågor som tematiseras i två böcker (samt ett antal översättningar) för barn- och ungdom om Greta Thunberg: Jeanette Winters

bilderbok *Our House is on Fire* och Valentina Camerinis ungdomsbok *La Storia di Greta*. Nyfikna på hur agens skrivs fram genom text och bild tog vi oss an bokomslag och att-göra-listor. Vi närmade oss böckerna från två olika håll: ett bildretoriskt och ett språkvetenskapligt. Vi analyserade pärmbilders och bokillustrationers affektiva tilltal med analys av de verbaltextliga elementen av mer teknisk natur. Vi diskuterade hur teman som ensamhet och gruppgemenskap visuellt ställs mot varandra i de båda böckerna för att uppmåna läsaren att identifiera sig med Greta och själv engagera sig.

Beträffande illustrationerna är den visuella gesten i Thunbergs protest initialt i båda böckerna blygsam, tyst och återhållsam (hennes strejk är inte en självsvåldig selfieprotest). Gretas utsatthet och skörhet markeras visuellt genom en sluten kroppshållning, som när hon på återkommande illustrationer och fotografier sitter hopkrupen i fosterställning. Det vore möjligt att argumentera för att Thunbergs utsatthet och ensamhet blir en förutsättning för läsarens engagemang. Detta visuella tema kan ställas mot Thunberg som talare där hon avbildas som självklar auktoritet, med en självklar agens.

När det gäller analyserna av de verbaltextliga elementen finner vi att de betonar vikten av att handla (de så kallade materiella processerna), till och med när en utsaga uttrycks som ren information. Detta är, när allt kommer omkring, inte överraskande, eftersom det handlar om vad man kan "göra" för att begränsa vår klimatpåverkan. Det förekommer också en del mentala processer i imperativ (exempelvis "tänk" och "remember") som vädjar till barnens agens i form av deras omdöme. Barnen åläggs till viss del ett ansvar, men det är sympatiskt att råden döljer agensen när det gäller vem som är orsaken till problemen. Barnen framställs därmed som oskyldiga, men också de vuxna som, när allt kommer omkring, bär ansvaret för fler av de klimatutmaningar som vi står inför. Resultaten som handlar om barnens agens ligger i linje med tidigare forskning (jfr. Axelsson et al. 2023; Goga 2022; Rybak 2023).

I att-göra-listan som avslutar *La storia di Greta* är Gretas agens helt bortkopplad. Här är det istället den unga läsaren och vederbörandes agens som står i centrum. Dock är det osäkert om Gretas röst ska tolkas som sändare av råden, eller vem det är som egentligen ger dem. Att-göra-listorna fungerar på ett liknande sätt som de många visuellt åskådliggjorda plakaten som en motivator i det att de engagerar, inspirerar och undervisar (jfr Nikolajeva, 2014: 5f; Rybak 2023).

Sammanfattar vi våra resultat kan vi konstatera att böckerna i Greta Thunberg-genren, precis som klimatfiktion generellt, har ett tvådelat syfte när det gäller hur de uppmanar till handling och bäddar för ett samtal om klimatet. De vill både informera (*docere*) och väcka engagemang (*movere*) genom att roa, underhålla och inspirera sina läsare (*delectare*) (jfr Merveldt 2018: 232; Op de Beeck 2005). De rymmer också ofta en uppmanande att-göra-lista för barnet eller öppnar frågan om hur det läsande barnet själv kan bidra till hållbarhetsarbetet. De kan därför förstås både som böcker om miljöaktivism

mer generellt och mer specifikt som miljöaktivistiska böcker, eftersom de uppmuntrar läsarna att agera (jfr Goga 2020, Rybak 2023). Vi har närmast oss frågan på vilket sätt böckerna visar läsarna hur de kan ta ställning och agera.

Avslutningsvis finns det givetvis mycket kvar att säga om Greta-genren mer generellt och om dessa två böcker mer specifikt. Av utrymmesskal har vi endast fokuserat på omslag, några illustrationer och en att-göra-lista och därmed endast gjort några nedslag i materialet. I en framtida studie skulle det vara intressant att ta sig an texterna – både verbaltext och bilder – på mikronivå med detaljerade närläsningar. Ett annat perspektiv som vi inte har haft utrymme att rikta uppmärksamheten mot är böckernas uppenbara didaktiska potential, det vill säga hur de skulle kunna användas i klassrummet. En sådan studie skulle också kunna knyta an till den forskning om barns eko-/klimatångest som finns (se bl.a. Pihkala, 2020). Denna form av ångest är inte bara nära kopplad till svåra känslor, såsom sorg, skuld, ilska och förtvivlan utan också till förväntningar, motivation och förhoppningar och kan därmed också kopplas till frågan om agens. Dylika studier vore intressanta teman för framtida forskning.

Litteraturförteckning

Primärkällor

- Camerini, Valentina (2019), *Gretas Geschichte*. Schorndorf: Plaza.
Camerini, Valentina (2019), *Gretas historia*. Stockholm: Lind & Co.
Camerini, Valentina (2019), *Greta's Story*. New York: Simon & Schuster.
Camerini, Valentina (2019), *La storia di Greta*. Navarra & Milano: De Agostini.
Camerini, Valentina (2020), *L'histoire de Greta*. Bryssel: First page éditions.
Winter, Jeanette (2019), *Greta – wie ein kleines Mädchen zu einer großen Heldin wurde*. München: Knesebeck.
Winter, Jeanette (2020), *Notre maison brûle*. Paris: Gallimard jeunesse.
Winter, Jeanette (2019), *Our House is on Fire: Greta Thunberg's Call to Save the Planet*. New York: Beach Lane Books.
Winter, Jeanette (2020), *Vores hjem brænder*. Köpenhamn: Gads Børnebøger.

Sekundärkällor

- Abidin, Crystal, Dan Brockington, Michael K. Goodman, Mary Mostafanezhad & Lisa Ann Richey (2020), "The Tropes of Celebrity Environmentalism", *Annual Review of Environment and Resources* 45: 387–410. <https://doi.org/10.1146/annurev-environ-012320-081703>
- Axelsson, Marcus, Lisa Källström & Kaisu Rättyä (2023), "Vem tar ansvaret? Ekologisk hållbarhet i nordiska läroplaner", i Nina Goga, Lykke Harmony Alara Guanio-Uluru, Kristine Kleveland & Hege Emma Rimmereide (red), *Økokritiske dialoger: innganger til arbeid med bærekraft i lærerutdanningen*. Oslo: Universitetsforlaget, 188–205.
- Axelsson, Marcus (2020), "Cherry Ames och Vicki Barr kommer till Skandinavien: Utgivningen av två amerikanska flickboksserier ur ett

- översättningssociologiskt perspektiv”, i Elin Svahn och Lova Meister (red.). 2020. *Översättningsvetenskap i praktiken: om översättningar, översättare och översättande*. Stockholm: Morfem förlag, 69–101.
- Bokprovning (2020), Miljö och klimat. Lydia Wistisen. *Bokprovning på Svenska barnboksinstitutet: En dokumentation (2021)*. Årgång 2020#bokprovning. Svenska barnboksinstitutet. (Hämtad 2023-24-09).
- Buhre, Frida (2023), ”Child Figurations in Youth Climate Justice Activism: The Visual Rhetoric of the Fridays for Future on Instagram”, i Bengt Sandin, Jonathan Josefsson, Karl Hanson & Sarada Balagopalan (red), *The Politics of Children’s Rights and Representation*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 251–274. https://doi.org/10.1007/978-3-031-04480-9_11
- Caiman, Cecilia & Iann Lundegård (2014), ”Pre-school children’s agency in learning for sustainable development”, *Environmental Education Research*, 20(4), 437–459.
- Campagnaro, Marnie & Nina Goga (2022), ”Material Green Entanglements: Research on Student Teachers’ Aesthetic and Ecocritical Engagement of Their Own Choice”, *International Research in Children’s Literature* 15(3): 308–322. <https://doi.org/10.3366/ircl.2022.0469>
- Crouch, David (2018), ”The Swedish 15-year-old who’s cutting class to fight the climate crisis”, *The Guardian*, 1 September. <https://www.theguardian.com/science/2018/sep/01/swedish-15-year-old-cutting-class-to-fight-the-climate-crisis> (Hämtad 2023-05-09).
- Dyer, Richard (2017), *White*. London: Routledge.
- Esser, Florian, Meike S. Baader, Tanja Betz & Beatrice Hungerland (2016), ”Reconceptualising Agency and Childhood: An Introduction”, i Florian Esser, Meike S. Baader, Tanja Betz & Beatrice Hungerland (red), *Reconceptualising Agency and Childhood: New Perspectives in Childhood Studies*. New York: Routledge, 1–16.
- Favilli, Elena & Francesca Cavallo (2016), *Good Night Stories for Rebel Girls. 100 Tales of Extraordinary Women*. Venice CA: Timbuktu Labs, Inc.
- FN:s konvention om barns rättigheter. Utgiven av Utrikesdepartementet, SÖ 1990: 20. <https://www.regeringen.se/contentassets/8caaeabf49834f16aa52df2108837b2d/fns-konvention-om-barnets-rattigheter-so-199020/> (Hämtad 2023-05-21).
- Fonseca, Alice & Paula Castro (2022), ”Thunberg’s Way in the Climate Debate: Making Sense of Climate Action and Actors, Constructing Environmental Citizenship”, *Environmental Communication: A Journal of Nature and Culture* 16(4): 535–549. <https://doi.org/10.1080/17524032.2022.2054842>
- Genette, Gérard (1987), *Seuils*. Paris: Éditions du Seuil.
- Goga, Nina (2022), ”Gjøre hva og hvordan?: Ny svensk faglitteratur for barn og unge om miljø- og klimaspørsmål i lys av FNs barnekonvensjon”, *Barnboken* 45: 1–22. <https://doi.org/10.14811/clr.v45.741>
- Gries, Laurie E. (2018), ”Circulation as an Emerging Threshold Concept”, i Laurie E. Gries & Collin Gifford Brooke (red), *Circulation, Writing, & Rhetoric*. Logan: Utah State University Press, 3–24.
- Hattenstone, Simon (2021), ”The Transformation of Greta Thunberg”, *The Guardian*, 25 september. <https://www.theguardian.com/environment/ng->

- interactive/2021/sep/25/greta-thunberg-i-really-see-the-value-of-friendship-apartfrom-the-climate-almost-nothing-else-matters (Hämtad 2023-05-09).
- Holmberg, Per & Anna-Malin Karlsson (2006), *Grammatik med betydelse: en introduktion till funktionell grammatik*. Uppsala: Hallgren & Fallgren.
- Israelsson, Linette (2018), "Greta, 15, strejkar från sin skola – för klimatet." *Expressen*, 20 augusti. <https://www.expressen.se/nyheter/greta-15-strejkar-fran-sin-skola-for-klimatet/> (Hämtad 2023-05-09)
- Jinas, Devika (2020), *The Extraordinary Life of Greta Thunberg*. London: Puffin.
- Kjeldsen, Jens (2020), "11 septembers visuella retorik", *Rhetorica Scandinavica* 29/30: 50–69.
- Knödler, Benjamin, Christine Knödler & Felicitas Horstschäfer (2020), *Young Rebels: 25 Jugendliche, die die Welt verändern!*. München: Hanser.
- Korzen. Iørn (2005), "Endocentric and Exocentric Languages in Translation", *Perspectives: Studies in Translatology* 13(1): 21–37. <https://doi.org/10.1080/09076760508668961>
- Kvamme, Ole Andreas (2019), "School strikes, environmental ethical values, and democracy", *Studier i Pædagogisk Filosofi* 8: 6–27.
- Källström, Lisa (2023), "Street Art Against War with Stencil Marks and Paint Cans in Ukraine". *Baltic Worlds* 16(1–2): 29–34.
- Källström, Lisa (2020), *Pippi mellan världar: en bildretorisk studie*. Diss. Lund: Lunds universitet.
- Kärholm, Sara (2016), "Spänningslitteratur för barn och vuxna när målgrupper och genrer korsas i verkens paratexter", *Barnboken* 39: 1–24. <https://doi.org/10.14811/clr.v39i0.256>
- Lindqvist, Janne (2014), "Känslans syllogistik", *Rhetorica Scandinavica* 68: 54–82.
- Lyngfelt, Anna & Eva Söderberg (2021), "Att göra sin röst hörd – en didaktiskt orienterad bilder-boksanlys av Naturen och Mitt bottenliv – av en ensam axolotl". *Forskning om undervisning och lärande* 9(3): 28–47.
- Löwe, Corina & Åsa Nilsson Skåve (red) (2020), *Didaktiska perspektiv på hållbarhetsteman i barn- och ungdomslitteratur*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Massey, Geraldine & Clare Bradford (2011), "Children As Ecocitizens: Ecocriticism and Environmental Texts" i Kerry Mallan (red.). *Contemporary Children's Literature and Film: Engaging with Theory*. New York: Palgrave Macmillan, 109–126
- Mackey, Glynne (2012), "To know, to decide, to act: the young child's right to participate in action for the environment", *Environmental Education Research* 18(4), 473–484.
- Merveldt, Nikola von (2018), "Informational Picturebooks", i Bettina Kümmerling-Meibauer (red), *The Routledge Companion to Picturebooks*. New York: Routledge, 231–245.
- Mitchell, William John Thomas (2006), *What Do Pictures Want?: The lives and loves of images*. Chicago: The University of Chicago Press.

- Moriarty, Sinéad (2021), "Modeling Environmental Heroes in Literature for Children: Stories of Youth Climate Activist Greta Thunberg", *The Lion and the Unicorn* 45(2): 192–210. <https://doi.org/10.1353/uni.2021.0015>
- Mossberg, Mari (2021), "Hur skapas en rebelltjej?", *Barnboken* 44: 1–23. <http://dx.doi.org/10.14811/clr.v44.623>
- Murphy, Patrick D. (2021), "Speaking for the youth, speaking for the planet: Greta Thunberg and the representational politics of eco-celebrity", *Popular Communication* 19(3): 193–206. <https://doi.org/10.1080/15405702.2021.1913493>
- Nikolajeva, Maria (2014), *Reading for Learning: Cognitive Approaches to Children's Literature*. Amsterdam: John Benjamins.
- Nørholm Just, Sine (2014), "'Dette er ikke en pipe': Rationalitet och affekt i dansk EU-debatt", i Anders Sigrell & Sofi Qvarnström (red), *Retorik och lärande: Kunskap-bildning-ansvar*. Lund: Lund University Press, 199–211.
- Op de Beeck, Nathalie (2020), "Introduction: Literary Cultures and Twenty-First-Century Childhoods", i Nathalie Op de Beeck (red). *Literary Cultures and Twenty-First-Century Childhoods*. Cham: Palgrave Macmillan, 1–22.
- Pattinson, Tom (2021), "The Wonders of Greta Thunberg: Read our interview with the voice of a generation", *Vogue Scandinavia*, 8 augusti. <https://www.voguescandinavia.com/articles/greta-the-great> (Hämtad 2023-05-09).
- Pihkala, Panu (2020), "Eco-Anxiety and Environmental Education", *Sustainability* 12(23): 1–38. <https://doi.org/10.3390/su122310149>
- Rybak, Krzysztof (2023), "Towards A Literature of Actions: Green Informational Picturebooks and Critical Engagement with Fighting Climate Change". *Children's Literature in Education* <https://doi.org/10.1007/s10583-023-09549-5> (Hämtad 2023-10-18).
- Salomonsson, Johanna (2022), *Systemisk-funktionell grammatik: för lärare i svenska och svenska som andraspråk*. Lund: Studentlitteratur.
- Sánchez Vegara, Maria Isabel (2020), *Little People, Big Dreams: Greta Thunberg*. London: Frances Lincoln.
- Sirkko, Riikka, Tania Kyrönlampi & Anna-Maija Puroila (2019), "Children's agency: Opportunities and constraints", *International Journal of Early Childhood* 51(3), 283–300. <https://doi.org/10.1007/s13158-019-00252-5>
- Sjögren, Hanna (2020), "Longing for the Past: An Analysis of Discursive Formations in the Greta Thunberg Message", *Culture Unbound* 12(3): 1–17.
- Stiskalo, Sandra (2020), "Vilka är kraven för att bli en pedagogisk förebild för barn och unga?", *Dagens Nyheter*, 17 oktober. www.dn.se/kultur/vilka-arkraven-for-att-bli-en-pedagogisk-forebild-for-barn-och-unga (Hämtad 2023-05-09).
- Stokke, Ruth Seierstad & Elise Seip Tønnesen (2022), "Barnet og litteraturen", i Ruth Seierstad Stokke & Elise Seip Tønnesen (red). *Møter med barnelitteraturen*. Oslo: Universitetsforlaget, 17–31.

- Svensson, Pär (2019), "Med Pippi för klimatet", *Dagens Nyheter*, 15 mars. <https://www.dn.se/ledare/med-pippi-langstrump-for-klimatet>. (Hämtad 2023-05-05).
- Thunberg, Greta (2019), Our House is on Fire. Tal vid World Economic Forum. Se <https://awpc.cattcenter.iastate.edu/2019/12/02/address-at-davos-our-house-is-on-fire-jan-25-2019/#:~:text=I%20am%20here%20to%20say%2C%20our%20house%20is,our%20CO%20%20emissions%20by%20at%20least%2050%25>. (Hämtad 2023-09-24).
- Thunberg, Greta (2019), *No One Is Too Small to Make a Difference*. London: Penguin.
- Tucker, Zoe (2019), *Greta and the Giants*. London: Frances Lincoln Children's Books.
- Webb, Sarah (2018), *Blazing a Trail: Irish Women Who Changed the World*. Dublin: O'Brien.
- Wigen, Malin (2018), "Greta, 15, skolkar – för klimatets skull", *Aftonbladet* 20 augusti. <https://www.aftonbladet.se/svenskahjaltar/a/G1AL4q/greta-15-skolkar--for-klimatetsskull> (Hämtad 2023-05-09).
- Włodarczyk, Justyna, Julia Wilde (2022), "Non-Human Kids of Kiddie Lit: Marjorie Kinnan Rawlings's *The Yearling* and the Cultural Construction of Animal Narratives as Children's Literature", *Child Lit Educ.* <https://doi.org/10.1007/s10583-022-09508-6>